

Лекція № 15

Тема: «Шкідники ягідних культур і виноградної лози»

План

1. Агрусова попелиця.
2. Смородинова вузько тіла златка.
3. Смородинова склівка.
4. Смородинова листовійка.
5. Смородиновий бруньковий кліщ.
6. Виноградна філоксера.
7. Малиновий жук.
8. Малиново-суничний довгоносик.
9. Агрусовий п'ядун.
10. Агрусові пильщики.

Література

Сільськогосподарська ентомологія в агрономії: назви основних шкідників сільськогосподарських культур і лісових насаджень / С. В. Станкевич, І. П. Леженіна, І. В. Забродіна, Г. В. Байдик, Л. Я. Сіроус, Л. В. Герман. Вид. 4-те, перепроб. і доп. Житомир: Видавництво «Рута», 2023. 200 с.

Матушкіна Н.О. Ентомологія: курс лекцій. Київ, 2020. 111 с. [Електронне видання].

Кава Л.П. Загальна ентомологія: навчальний посібник. Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2023. 324 с

Лікар Я.О., Кава Л.П., Яковлев Р.В. Загальна ентомологія: навчальний посібник. К.: ЦП «Компрінт», 2019. 420 с.

Сільськогосподарська ентомологія в агрономії: назви основних шкідників сільськогосподарських культур і лісових насаджень / С. В. Станкевич, І. П. Леженіна, І. В. Забродіна, Г. В. Байдик, Л. Я. Сіроус, Л. В. Герман. Житомир: Видавництво «Рута», 2023. 156 с.

Станкевич С.В., Забродіна І. В. Моніторинг шкідників і хвороб сільськогосподарських культур: навч. посібник. Харків: видавництво Іваненко І. С., 2021. 521 с.

Ключевич М.М., Вигера С.М., Можарівська І.А., Венгер О.В. Трофічні процеси різновидностей гексапод у плантоєкосистемах (фітоценозах). "Таврійський науковий вісник. Серія: Сільськогосподарські науки" - наукове фахове видання Херсонського державного аграрно-економічного університету. 2025. Вип. 143. Частина 1. С. 139-144.

Засоби захисту рослин від шкідливих організмів : навч. посібник / Станкевич С.В., Кабанець В. М., Немер.ицька Л. В., Журавська І. А. Житомир: Видавництво Рута, 2023. 428 с.

Рубан М. Б. Практикум із сільськогосподарської ентомології : навч. посіб. / М. Б. Рубан, Я. М. Гадзало; за ред. М. Б. Рубана. Київ : Арістей, 2009. 472 с.

Федоренко В.П., Покозій Й.Т., Круть М.В. Ентомологія. підруч.; К: Фенікс, Колобіг, 2013. 344 с.

Сільськогосподарська ентомологія : підруч. / М. Б.Рубан, Я. М. Гадзало ; за ред. Рубана М. Б. Київ : Арістей, 2008. 520 с.

Зміст лекції

Агрусова попелиця — *Aphis grossularia* Kalt (ряд *Homoptera*, род. попелиці — *Aphididae*).

Поширена в усіх плодових зонах, та особливо шкодить у Лісостепу й на Поліссі. Пошкоджує агрус, чорну, червону, золотисту, інші види смородини.

Імаго — блідо-зелена, яйцеподібно-округлої форми попелиця, 1,9 мм завдовжки та 1,2 мм завширшки.

Зимують яйця на гілках і пагонах біля основи бруньок. У квітні виплоджуються личинки-засновниці. Спочатку вони сидять на бруньках, висмоктуючи з них сік, а після їх розпукування переповзають на черешки молодих листочків і зелені пагони. Пошкоджені черешки викривлюються, листки загинаються донизу. Ріст пагонів припиняється, міжвузля сильно вкорочуються, пагони викривлюються, на верхівках гілок утворюються гнізда зі скручених листків, усередині яких буває багато попелиць. Влітку народжуються личинки-розселительки, які перетворюються на крилатих самиць.

Смородинова вузькотіла златка — *Agrilus viridis* L (ряд *Co-leoptera*, род. златки — *Buprestidae*).

Поширена повсюдно, де вирощують чорну смородину. Пошкоджує як смородину, так і агрус.

Жук завдовжки 5—9 мм, бронзовий, блискучий; забарвлення варіює від бронзово-зеленого до золотисто-червоного. Яйця округлі, зеленувато-жовті, близько 1 мм в діаметрі, вкриті твердим щитком спочатку жовтувато-оранжевого, а потім бурувато-сірого кольору. Личинка безнога, жовтувато-біла, з видовженим сегментованим і злегка приплющеним тілом, завдовжки до 18 мм; на кінці тіла має два коротких, злегка вигнутих хітинових відростки із зубцями на внутрішньому боці. Лялечка біла з м'яким ніжним покривом.

Літ жукив розпочинається в третій декаді травня й триває до серпня. Жуки живляться листками чорної смородини й агрусу, обгризаючи їх з країв.

Смородинова склівка — *Aegeria (Synanthedon) tipuliformis* Cl. (ряд *Lepidoptera*, род. склівки — *Aegeriidae*).

Пошкоджує смородину, агрус, малину, бруслину, рідше — ліщину, граба.

Невеликий, схожий на осу метелик (рис. 76) з прозорими склоподібними вузькими крилами, до 28 мм у розмаху. На зовнішньому краю передніх крил — жовто-оранжева облямівка.

Зимують гусениці всередині пошкоджених пагонів смородини й агрусу, де навесні (в травні) заляльковуються, попередньо вигризаючи круглий отвір, через який у червні вилітають метелики. Імаго живиться нектаром квітів і росою. Самиці відкладають яйця по одному на гілки, в різні тріщини й пошкодження на корі та біля основи бруньок смородини, до 60 штук кожна.

Смородинова листовійка — *Pandemis ribeana* Hb. (ряд *Lepidoptera*, род. **листовійки** — *Tortricidae*).

Поширена повсюдно. Пошкоджує зерняткові й кісточкові плодови дерева, ягідні кущі, а також липу, клена, березу, дуба, тополя, горобину, терен, барбарис, ліщину, ялину тощо.

Метелик із розмахом крил 15—24 мм (самиці більші за самців), жовтого або світло-коричневого кольору, основа крил, середина перев'язь і верхня пляма коричневі, облямовані бурими лініями.

Зимують гусениці III віку в щільних шовковистих коконах біля основи бруньок, у розвилках гілок, тріщинах і під лусками кори, під сухими листочками, прикріпленими павутиною до гілок. Навесні під час розпукування бруньок гусениці пошкоджують бутони, скелетують листки, обплітають їх павутиною й скручують уздовж центральної жилки. В місцях живлення або серед непошкоджених, обтягнутих павутиною листків вони заляльковуються.

Смородиновий бруньковий кліщ — *Cecidophyopsis ribis* Westw. (ряд *Acariformes*, род. **галові чотириногі кліщі** — *Egio-phyidae*).

Поширений майже повсюдно, де культивується смородина. Шкодить на Поліссі та в північних районах Лісостепу. Пошкоджує переважно чорну смородину й агрус.

Самиця завдовжки 0,21 мм, червоподібна, циліндрична, з двома парами ніг, молочно-біла. Самець трохи менший — 0,15 мм завдовжки. Яйце матове, блискуче, овальне, розміром 0,05 x 0,04 мм. Довжина тіла нерухливої німфи — 0,10—0,13 мм.

Зимують самиці всередині бруньок. Навесні в фазі їх набрякання і появи "зеленого конуса" у чорній смородини (середньодобова температура близько 5°C) починається відкладання яєць. Розмноження в минулорічних бруньках триває близько 75 днів, за цей час звичайно розвивається 2—3 покоління. В окремих бруньках може бути 3—8 і навіть до 40 тис. екземплярів кліща.

Виноградна філоксера — *Viteus vitifolii* Fitch, (ряд *Homoptera*, род. **філоксери** — *Phylloxeridae*).

Батьківщиною філоксери є південно-східна частина Північної Америки, звідки її в 60-х роках XIX ст. було завезено до Європи. На європейському

континенті цей шкідник швидко поширився і протягом нетривалого часу спустошив виноградники Франції, Іспанії, Португалії, Австрії, Угорщини, Болгарії, Румуни, інших країн. У 1880 р. філоксеру було виявлено в Криму, а пізніше — на Чорноморському узбережжі Кавказу, на Кубані й поблизу Тбілісі.

Безкрила самиця кореневої форми має овально-сплюснене тіло зеленувато-жовтого забарвлення, на спині й боках — 6 рядів темних горбків; хоботок довгий, заходить за основу задніх ніг; довжина тіла — близько 1 мм. Яйця світло-жовті, в подальшому набувають бурого відтінку, завдовжки близько 0,9 мм.

Безкрила самиця листової форми жовто-зелена, без темних горбиків на тілі, з коротшим хоботком. Крилаті особини оранжеві, з чорними грудьми, двома парами прозорих крил. Личинка лимонно-жовта з довгим хоботком у кореневої форми й коротким — у листової. Живлення позакишкове, анальний отвір відсутній, кишечник замкнений.

У липні частина личинок кореневої форми, що живилися на американських видах винограду, перетворюються в німф, у яких з'являються зачатки крил. Німфи виходять на поверхню ґрунту, перетворюються в крилатих самоць, які розселяються на рослинах, відкладаючи великі (0,4 мм) і маленькі (0,25 мм) яйця

На листках у місцях живлення філоксери утворюються гали. Це порушує асиміляційну діяльність листків, і пагони припиняють ріст. Рослина має пригнічений вигляд, припиняє плодоношення, часто гине. На мичкуватих коренях винограду в місцях живлення філоксери також утворюються гали, які називають нодозитетами. Пошкоджені корінці втрачають здатність поглинати поживні речовини з ґрунту і з часом відмирають.

Малиновий жук (рис. 75) — *Vyturus tomentosus* F. (ряд *Coleoptera*, род. малинники — Жук до 4,5 мм завдовжки, сірувато-жовтий, вкритий густими світлими волосками, вусики булавоподібні. Лялечка біла, до 4 мм завдовжки.

Виїдають на квітках різних рослин (зокрема плодових) нектар, тичинки й пилок, вигризають дірочки в листках, а коли з'являються бутони малини, пошкоджують їх. У квітках жуки обгризають нектарники й відкладають яйця. З яєць виходять личинки, які вигризають соковите плодоложе й основу ягід. Живляться вони протягом періоду дозрівання плодів, тоді найчастіше й трапляються. Закінчивши живлення, личинки падають на землю і заляльковуються в ґрунті на глибині 5—15 см. Восени з лялечок виходять жуки, які потім залишаються в ґрунті на зимівлю. Частина личинок впадає в діапаузу, зимує і заляльковується лише у серпні наступного року.

Малиново-суничний довгоносик — *Anthonomus rubi* Hbst. (ряд *Coleoptera*, род. довгоносики — *Curculionidae*).

Поширений повсюдно, та найчисленніший на Поліссі і в Лісостепу. Пошкоджує суницю, малину, полуницю, шипшину, а також ожину й інші дикорослі розанні.

Жук 2—3 мм завдовжки, чорного кольору, вкритий дрібними сірими щетинками; хоботок довгий, тонкий, вусики колінчасто-булаво-подібні. Яйця білі. Личинка до 3 мм завдовжки, біла, безнога, трохи вигнута. Лялечка біла, в подальшому жовто-коричнева, завдовжки близько 2,5 мм.

Зимують жуки під грудочками землі, опалим листям. Наприкінці квітня — на початку травня, коли температура повітря перевищить 13°C, виходять із місць зимівлі, живляться листками суниці, інших рослин із родини розанних, що рано відновлюють ріст.

Агрусовий п'ядун — *Abraxas grossu/ariata* L (ряд *Lepidoptera*, род. п'ядуни — *Geometridae*).

Поширений повсюдно. Пошкоджує агрус, смородину, зрідка — черемху, сливу, абрикоса, персика.

Метелик із розмахом крил до 45 мм. Крила білуваті, яскраво забарвлені. Передні з двома яскраво-жовтими смугами, вкриті численними чорними плямами. Яйця яскраво-жовті, блискучі. Гусінь 10-но-га, в останньому віці завдовжки до 40 мм, білувато-сіра з чорними плямами і жовтими боковими смугами, голова чорна. Лялечка до 30 мм завдовжки, чорна, блискуча, з жовтим кільцем на черевці.

Зимує гусінь 2-го віку в павутинному коконі серед опалого листя. Навесні під час розпукування бруньок піднімається в куці і пошкоджує бруньки й листочки, що розпустилися. Найшкідливіша гусінь в липні.

Агрусові пильщики (ряд *Hymenoptera*, род. тентредініди, або справжні пильщики — *Tenthredinidae*).

Агрус і смородину пошкоджують два види пильщиків: *жовтий (Nematus ribesii Scop.)* та *блідно-гий (Pristiphora pallipes Lep.)*. Поширені на Поліссі, в Лісостепу, а перший вид — і в Карпатах.

Жовтий агрусовий пильщик 6—8 мм завдовжки, червонувато-жовтого кольору; голова чорна, ноги жовті, з темними плямками; розмах крил у самця 10—12, у самиці — 15—16 мм. Самиці забарвлені яскравіше, ніж самці. Яйця видовжені, молочно-білі. Личинка (несправжня гусениця) сірувато-зелена, перший та останній сегменти жовтуваті, ніг — 20. Тіло її вкрите численними чорними бородавками з волосками; голова й грудні ноги чорні; довжина в останньому віці до 17 мм.

Блідноногий агрусовий пильщик до 5,5 мм завдовжки, чорного кольору, з білуватими ногами. Личинка гола, зелена, голова світла з численними дрібними чорними плямами, до 10 мм завдовжки, ніг 10 пар. У цього виду самці трапляються рідко, розмножується він пар-теногенетично (телітокія).

Цикли розвитку в обох видів пильщиків схожі. Зимують несправжні гусениці останнього віку (еонімфи) в коконах у ґрунті на глибині від 3 (блідноногий) до 7 см (жовтий пильщик). Заляльковуються навесні; через 15—20

днів після цього вилітає імаго. Самиці відкладають яйця в тканину листків біля жилок. Личинки об'їдають листки, залишаючи тільки товсті жилки.